

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

**О. В. ЩЕДРОЛОСЄВ, Г. В. КОНОВАЛОВА,
А. М. МОЗГОВИЙ, В. В. САВЕЛЬЄВ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
для самостійної роботи з дисципліни
"Охорона праці в галузі"
для студентів ВНЗ освітнього рівня "магістр"
денної форми навчання

Рекомендовано Медичною радою НУК

Електронне видання
комбінованого використання на DVD-ROM

МИКОЛАЇВ • НУК • 2017

УДК 614.8(075.8)

М 54

Укладачі:

О. В. Щедролоєв, д-р техн. наук, професор;
Г. В. Коновалова, канд. істор. наук, доцент;
А. М. Мозговий, доцент НУК;
В. В. Савельєв, викладач

Рецензент С. С. Рижков, д-р техн. наук, професор, завідувач кафедри екологічної безпеки та охорони праці Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Методичні вказівки для самостійної роботи з дисципліни "Охорона праці в галузі" для студентів ВНЗ освітнього рівня "магістр" денної форми навчання / О. В. Щедролоєв, Г. В. Коновалова, А. М. Мозговий, В. В. Савельєв. – Миколаїв : НУК, 2017. – 57 с.

Наведено організацію і розподіл навчального часу, тематику лекційних занять, теми практичних занять, теми самостійної роботи, питання для поточного та підсумкового контролю знань, представлено теоретичні матеріали до модулів дисципліни, список рекомендованої літератури та джерел інтернет-ресурсів.

Методичні вказівки призначені для студентів ВНЗ освітнього рівня "магістр" денної форми навчання.

УДК 614.8(075.8)

Навчальне видання

ЩЕДРОЛОСЄВ Олександр Вікторович
КОНОВАЛОВА Ганна Василівна
МОЗГОВИЙ Андрій Михайлович
САВЕЛЬЄВ Вячеслав Вікторович

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
для самостійної роботи з дисципліни
"Охорона праці в галузі"
для студентів ВНЗ освітнього рівня "магістр"
денної форми навчання

Комп'ютерне верстання *А. В. Платонова*
Коректор *М. О. Паненко*

© Щедролоєв О. В., Коновалова Г. В.,
Мозговий А. М., Савельєв В. В., 2017
© Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, 2017

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 3,3. Об'єм даних 579 кб.

Тираж 15 прим. Вид. № 26. Зам. № 127.

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
просп. Героїв України, 9, м. Миколаїв, 54025

E-mail : publishing@nuos.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2506 від 25.05.2006 р.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета вивчення дисципліни полягає у формуванні у майбутніх фахівців (спеціалістів та магістрів) умінь та компетенцій для забезпечення ефективного управління охороною праці та поліпшення умов праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду, а також в усвідомленні нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням усіх вимог безпеки праці у конкретній галузі.

Завдання вивчення дисципліни передбачає забезпечення гарантії збереження здоров'я і працездатності працівників у виробничих умовах конкретних галузей господарювання через ефективне управління охороною праці та формування відповідальності у посадових осіб і фахівців за колективну та власну безпеку.

Основні професійні компетенції

Засвоївши програму навчальної дисципліни "Охорона праці в галузі" спеціалісти (магістри) за відповідними напрямками підготовки, спеціальностями та спеціалізаціями мають бути здатними вирішувати професійні завдання з урахуванням вимог охорони праці та володіти такими основними професійними компетенціями з охорони праці:

у науково-дослідній діяльності:

- готовність застосовувати сучасні методи дослідження і аналізу ризиків, загроз і небезпек на робочих місцях та виробничих об'єктах;
- здатність поставити завдання та організувати наукові дослідження з визначення професійних, виробничих ризиків, загроз на робочих місцях.

у технологічній діяльності:

- обґрунтування і розробка безпечних технологій (в галузі діяльності);

- участь у проведенні розслідування нещасних випадків, аварій та професійних захворювань;

- розробка та проведення заходів щодо усунення причин нещасних випадків, з ліквідації наслідків аварій на виробництві.

в організаційно-управлінській діяльності:

- впровадження організаційних і технічних заходів з метою поліпшення безпеки праці;

- здатність та готовність до врахування положень законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці при виконанні виробничих та управлінських функцій;

- здатність до організації діяльності виробничого колективу з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці;

- управління діями щодо запобігання виникненню нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;

- впровадження ефективного розподілу функцій, обов'язків і повноважень з охорони праці у виробничому колективі.

у проектній діяльності:

- розробка і впровадження безпечних технологій, вибір оптимальних умов і режимів праці, проектування зразків техніки і робочих місць на основі сучасних технологічних та наукових досягнень в галузі охорони праці.

у педагогічній діяльності:

- розробка методичного забезпечення і проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці.

у консультаційній діяльності:

- надання допомоги та консультації працівників з практичних питань безпеки праці;

- готовність контролювати виконання вимог охорони праці в організації.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

Розподіл навчальних годин за видами навчальних занять відповідно до навчального плану здійснюється таким чином:

Спеціальності	Семестр	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота студентів	Форма підсумкового контролю	Всього годин / кредитів
"Суднобудування", "Галузеве машинобудування", "Прикладна механіка", "Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка", "Інженерія програмного забезпечення", "Підприємництво, торгівля та біржова діяльність", "Економіка"	9 / 10	15	15	30	екзамен	60 / 2,0

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. МОДУЛІ КУРСУ

№ модуля	Найменування модуля	Сума залікових балів	Термін проведення контрольного заходу, тиждень	Джерела інформації
1	Система управління охороною праці в галузі; проблеми фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії в галузі	30...55	VIII	[1–9]
2	Проблеми профілактики виробничого травматизму та пожежна безпека в галузі	30...45	XV	[4–7]
Всього за семестр		60...100		

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ МОДУЛІВ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		л	практ	с.р.
1	2	3	4	5
Модуль 1. Система управління охороною праці в галузі; проблеми фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії в галузі				
Тема 1. Міжнародні норми в галузі охорони праці. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі. Система управління охороною праці в організації. Актуальні проблеми охорони праці в наукових дослідженнях	6	2		4
Тема 2. Стан умов праці в галузі	12	2	4	6
Тема 3. Поліпшення стану виробничого середовища, зменшення важкості та напруженості трудового процесу	12	2	4	6
Разом за модулем 1	30	6	8	16
Модуль 2. Проблеми профілактики виробничого травматизму та пожежна безпека в галузі				
Тема 4. Травматизм та професійні захворювання в галузі. Розслідування нещасних випадків	10	2	4	4
Тема 5. Спеціальні розділи охорони праці в галузі професійної діяльності	9	2	3	4
Тема 6. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці. Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві	5	2		3
Тема 7. Основні заходи пожежної профілактики на галузевих об'єктах	6	3		3
Разом за модулем 2	30	9	7	14
Усього годин	60	15	15	30

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Модуль 1. Система управління охороною праці в галузі; проблеми фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії в галузі

Тема 1. Міжнародні норми в галузі охорони праці. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі. Система управління охороною праці в організації. Актуальні проблеми охорони праці в наукових дослідженнях.

Джерела інформації: [1, с. 46]; [4, с. 10–25; 35–46]; [6, с. 4–12; 27–34]; [7, с. 3–6; 9–11]; [9, с. 30–32].

Тема 2. Стан умов праці в галузі.

Джерела інформації: [4, с. 26–34]; [6, с. 27–34]; [7, с. 18–22].

Тема 3. Поліпшення стану виробничого середовища, зменшення важкості та напруженості трудового процесу.

Джерела інформації: [4, с. 143–192].

Модуль 2. Проблеми профілактики виробничого травматизму та пожежна безпека в галузі

Тема 4. Травматизм та професійні захворювання в галузі. Розслідування нещасних випадків.

Джерела інформації: [4, с. 47–74]; [6, с. 62–65]; [7, с. 23–74].

Тема 5. Спеціальні розділи охорони праці в галузі професійної діяльності.

Джерела інформації: [4, с. 75–142]; [6, с. 35–38]; [7, с. 75–152].

Тема 6. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці. Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві.

Джерела інформації: [4, с. 213–228]; [6, с. 39–80; 123–135]; [7, с. 173–183].

Тема 7. Основні заходи пожежної профілактики на галузових об'єктах.

Джерела інформації: [7, с. 184–193].

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

1. Охорона праці як невід'ємна складова соціальної відповідальності.
2. Міжнародні норми соціальної відповідальності.
3. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці. Основні напрямки співробітництва.
4. Законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі.
5. Показник нормативно-правових актів з питань охорони праці.
6. Галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.
7. Положення про організацію системи управління охороною праці в галузі.
8. Основні вимоги до побудови і функціонування системи управління охороною праці (СУОП).
9. Забезпечення функціонування та побудова СУОП в організації.
10. Положення про СУОП, структура та зміст його розділів.
11. Планування заходів з охорони праці.
12. Мета та принципи функціонування. Організаційна та функціональна структури СУОП.
13. Регіональні системи управління охороною праці, мета, принципи та основні функції.
14. Служби охорони праці місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

15. Мета та завдання розслідування нещасних випадків.
16. Обов'язки роботодавця щодо розслідування нещасних випадків.
17. Обставини, за яких проводиться розслідування.
18. Встановлення зв'язку нещасного випадку з виробництвом.
19. Розслідування та облік нещасних випадків, хронічних професійних захворювань і отруєнь на виробництві.
20. Спеціальне розслідування нещасних випадків.
21. Організація розслідування, склад комісій з розслідування, основні документи.
22. Особливості розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру.
23. Дослідження та профілактика виробничого травматизму.
24. Звітність та інформація про нещасні випадки, аналіз їх причин.
25. Основні причини виробничих травм та професійних захворювань.
26. Розподіл травм за ступенем тяжкості.
27. Методи дослідження виробничого травматизму.
28. Основні технічні та організаційні заходи щодо профілактики травматизму та професійної захворюваності в галузі.
29. Аналіз умов праці у галузі за показниками шкідливості та небезпечності чинників виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу.
30. Загальні вимоги безпеки в галузі. Вимоги безпеки під час експлуатації основного технологічного обладнання, при підготовці сировини та при виробництві продукції.
31. Вимоги безпеки до розміщення обладнання та утримання робочих місць. Забезпечення безпеки контрольно-вимірювальних приладів, автоматизованих систем управління, сигналізації та зв'язку.

32. Вимоги до санітарного контролю за станом повітря робочої зони.
33. Вимоги до засобів індивідуального захисту.
34. Особливості заходів електробезпеки на підприємствах галузі.
35. Вимоги безпеки до виробничих і допоміжних приміщень.
36. Утримання території підприємств галузі.
37. Особливості охорони праці при ремонтних роботах, під час вантажно-розвантажувальних робіт.
38. Вимоги безпеки праці під час експлуатації систем опалення, вентиляції і кондиціювання повітря.
39. Вимоги до працівників певних категорій і порядок допуску їх до роботи.
40. Санітарно-гігієнічні вимоги до умов праці в галузі.
41. Шкідливі хімічні речовини, біологічні чинники, виробничий пил.
42. Вібрація, шум, інфразвук, ультразвук.
43. Виробничі випромінювання.
44. Мікроклімат робочої зони.
45. Важкість праці: Динамічні, статичні навантаження.
46. Напруженість праці.
47. Увага, напруженість аналізаторних функцій, емоційна та інтелектуальна напруженість, монотонність праці.
48. Організація наукових досліджень та основні наукові проблеми в галузі охорони праці.
49. Наукова база охорони праці.
50. Національний науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці, галузеві науково-дослідні інститути з питань охорони праці, відділи та лабораторії з питань охорони праці галузевих науково-дослідних інститутів.

51. Програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Загальнодержавна (національна), галузеві, регіональні програми.

52. Аналіз професійного та виробничого ризиків.

53. Аналіз, прогнозування, профілактика травматизму та професійної захворюваності.

54. Автоматизовані системи управління охороною праці, обліку, аналізу та дослідження травматизму.

55. Травмонебезпечні робочі місця і професії в галузі.

56. Розподіл причин виробничих травм в галузі за питомою вагою.

57. Тяжкість виробничого травматизму в галузі.

58. Основні напрями попередження виробничого травматизму в умовах галузі.

59. Напрями робіт щодо профілактики виробничого травматизму в галузі.

60. Заходи та засоби забезпечення безпеки при стихійних лихах і катастрофах.

61. Класи виробничих та складських приміщень по вибуховій та пожежній небезпеці.

62. Вогнестійкість будівельних конструкцій і матеріалів.

63. Забезпечення безпечної евакуації персоналу.

64. Пожежна безпека технологічного устаткування, електрообладнання, систем опалення, вентиляції.

65. Державний пожежний нагляд.

66. Пожежна профілактика при проектуванні і експлуатації промислових об'єктів, будинків, споруд, технологічного обладнання.

67. Пожежна сигналізація і зв'язок.

68. Засоби гасіння пожеж.

69. Протипожежне водопостачання.

70. Первинні засоби пожежогасіння.

71. Автоматичні засоби пожежогасіння на об'єктах галузі.
72. Органи державного нагляду за охороною праці.
73. Основні принципи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.
74. Держгірпромнагляд. Права і відповідальність посадових осіб Держгірпромнагляду.
75. Перелік питань для здійснення планових заходів державного нагляду у сфері промислової безпеки та охорони праці.
76. Проведення державного нагляду за охороною праці. Види та основні параметри проведення наглядових заходів.
77. Завдання страхування від нещасного випадку.
78. Суб'єкти та об'єкти страхування. Види страхування. Страховий ризик і страховий випадок.
79. Фонд соціального страхування від нещасних випадків. Правління Фонду. Виконавча дирекція Фонду.
80. Страхові експерти з охорони праці, їх функції і повноваження. Фінансування страхових виплат, соціальних послуг та профілактичних заходів. Джерела фінансування Фонду.
81. Страхові тарифи. Страхові виплати.
82. Обов'язки та права суб'єктів страхування від нещасних випадків. Обов'язки Фонду. Права та обов'язки застрахованої особи. Права та обов'язки роботодавця як страхувальника.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1	Перевірочний розрахунок системи опалення виробничих та офісних приміщень. Джерела інформації: [1, с. 46]; [4, с. 10–25]; [6, с. 4–12]; [7, с. 3–6].	2
2	Розрахунок вентиляції виробничого приміщення. Джерела інформації: [4, с. 35–46]; [6, с. 27–34]; [7, с. 9–11]; [9, с. 30–32].	2

Продовж. табл.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
3	Розрахунок штучного освітлення виробничого приміщення. Перевірочний розрахунок природного освітлення. Джерела інформації: [4, с. 26-34; 47-74]; [6, с. 27-34; 62-65]; [7, с. 18-74].	4
4	Розрахунок звукоізоляції. Джерела інформації: [4, с. 75-142]; [6, с. 35-38]; [7, с. 75-152].	2
5	Розрахунок захисного заземлення. Джерела інформації: [4, с. 143-192].	2
6	Розслідування нещасного випадку в галузі. Джерела інформації: [4, с. 213-216]; [6, с. 39-80]; [7, с. 173-183].	3
7	Методи аналізу, прогнозування, профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань. Розробка інструкції з охорони праці для професії (за галузевим спрямуванням). Джерела інформації: [4, с. 217-228]; [6, с. 123-135]; [7, с. 173-193].	
Разом		15

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1	Міжнародні норми в галузі охорони праці. Основні законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці в галузі. Система управління охороною праці в галузі, її складові та функціонування. Функціонування системи управління охороною праці в галузі.	3
2	Стан умов праці у галузі.	2
3	Поліпшення стану виробничого середовища, зменшення важкості та напруженості трудового процесу.	2
4	Травмонебезпечні виробничі фактори та стан виробничого травматизму у галузі.	2

Продовж. табл.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
5	Підвищення безпеки праці та профілактика виробничого травматизму у галузі.	2
6	Фактори пожежної небезпеки галузевих об'єктів.	2
7	Заходи та засоби систем попередження пожеж та протипожежного захисту у галузі.	2
Разом		15

ТЕОРЕТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО МОДУЛІВ ДИСЦИПЛІНИ

Завдання і функції управління охороною праці. Системний підхід до організації охорони праці. Державне, регіональне і галузеве управління охороною праці, численні наглядові і контрольні інспекції не забезпечать безпечне ведення робіт, якщо це не стане головним повсякденним завданням і моральним обов'язком для усіх без винятку – роботодавців, керівників, інженерно-технічних працівників, кожного працюючого. Для вирішення всіх проблем у сфері охорони праці потрібний системний підхід, створення ефективної системи управління охороною праці (СУОП) на кожному підприємстві, установі, організації незалежно від форми власності і розмірів.

Зміст системного підходу полягає в тому, що будь-яка система управління або її окрема частина розглядається як ціле, самостійне явище, яке характеризується метою діяльності, ресурсами, структурою, процесами і взаємозв'язками з іншими системами. Системний підхід дозволяє вивчати систему управління в сукупності всіх її елементів, аналізувати її статистику і динаміку.

Система управління підприємством поділяється на підсистеми і елементи, які знаходяться між собою в певних співвідношеннях. Можливі різні варіанти розділення систем управління на підсистеми в залежності від завдань і мети підсистеми. Зокрема може бути виділена підсистема управління охороною праці, підсистема управління охороною навколишнього середовища (екологічний менеджмент) та ін.

До системоутворювальних основних функцій управління охороною праці належать:

- формування працезахоронної політики підприємства на основі державної політики;
- визначення цілей і завдань управління охороною праці згідно виробленої політики;
- розроблення стратегічного (перспективного) щорічного і оперативного планів реалізації працезахоронної політики;
- розроблення цільових програм управління охороною праці;
- реалізація (впровадження) програм і планів охорони праці;
- мотивування і формування працезахоронної свідомості персоналу;
- оперативне управління і координація дій;
- здійснення вимірювання показників охорони праці (моніторинг);
- звітування, обмін інформації, ведення документації;
- аналіз і вдосконалення системи.

Перехід на ринкові відносини потребує реконструкції не тільки виробничих технологій, але й реструктуризації системи управління, оновлення технології управління, його функцій.

Інструментами працезахоронної політики є: економічні важелі (страховий тариф, штрафи, премії, пільги, компенсації,

доплати, відшкодування та ін.), правова відповідальність (дисциплінарна, адміністративна, матеріальна, кримінальна), соціально-психологічні методи (навчання, виховання, системні вимоги до управлінського персоналу). Одержання максимального прибутку за рахунок ігнорування охорони праці веде до банкрутства підприємства і юридичної відповідальності.

Система управління охороною праці на підприємстві (СУОПП) – це сукупність взаємопов'язаних органів управління підприємством (підрозділом), які на підставі комплексу нормативно-правової документації ведуть цілеспрямовану, планомірну діяльність з метою виконання поставлених завдань з охорони праці.

Нормативною базою СУОПП є Конституція України, Закон про охорону праці, Кодекс законів про працю, закони Верховної Ради, постанови КМУ, Укази Президента, Національна програма поліпшення безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, Закон про охорону здоров'я, Закон про пожежну безпеку. Система стандартів безпеки праці, правила, норми, інструкції та інші нормативно-правові акти про охорону праці, постанови і накази органів державного управління і нагляду.

Завдання управління охороною праці:

1. Навчання працівників безпечним методам праці. Пропаганда охорони праці. Виховання у працівників психології і культури безпеки.

2. Створення нормативно-правових актів підприємства з охорони праці (інструкцій, положень та ін.) Придбання державних і галузевих нормативно-правових актів.

3. Технічна підготовка виробництва із врахуванням вимог охорони праці.

4. Матеріально-технічне забезпечення засобами індивідуального і колективного захисту.

5. Безпека виробничого устаткування.
6. Безпека технологічних процесів.
7. Безпека будівель і споруд.
8. Нормалізація санітарно-гігієнічних умов праці.
9. Забезпечення працівників засобами індивідуального захисту.
10. Забезпечення оптимальних режимів праці та відпочинку працівників.
11. Безпека об'єктів підвищеної небезпеки.
12. Протипожежний захист.
13. Забезпечення ергономічних вимог до робочих місць.
14. Санітарно-побутове обслуговування працівників.
15. Лікувально-профілактичне обслуговування працівників.
16. Безпека експлуатації транспортних засобів.
17. Протипожежний захист.
18. Соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Соціальний захист потерпілих на виробництві.
19. Захист природного навколишнього середовища.
20. Безпека промислової продукції і послуг.
21. Професійний добір.
22. Розслідування нещасних випадків невиробничого характеру які сталися з працюючими на підприємстві особами.

Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці. Закон України "Про охорону праці" передбачає, що за порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також представників профспілок, їх організацій та об'єднань винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної та кримінальної відповідальності.

Дисциплінарна відповідальність полягає в тому, що на винного працівника накладається дисциплінарне стягнення. Ст. 147 КЗпПУ встановлює два види дисциплінарного стягнення: догана та звільнення з роботи. Законами, уставами та положеннями про дисципліну, які діють в деяких галузях (транспорт, гірничодобувна промисловість тощо), можуть бути передбачені для окремих категорій працівників інші дисциплінарні стягнення.

Право накладати дисциплінарні стягнення на працівників має орган, який має право прийняття на роботу цього працівника, а також органи, вищі за нього. Дисциплінарне стягнення може бути накладене за ініціативою органів, що здійснюють державний та громадський контроль за охороною праці.

Профспілковий орган, що підписав колективний договір, має право вимагати від власника чи уповноваженого ним органу розірвання трудового договору (контракту) з керівником або усунення його з посади, якщо він порушує законодавство про працю.

Фахівці служби охорони праці на підприємстві мають право вимагати від посадових осіб усунення від роботи працівників, що не пройшли медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань з охорони праці, що не мають допуску до відповідних робіт або що порушують нормативні акти про охорону праці.

Дисциплінарне стягнення застосовується безпосередньо за виявленням провини, але не пізніше одного місяця від дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи в зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебуванням його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців від дня здійснення провини. Перед тим, як накласти дисциплінарне стягнення, ро-

ботодавець зобов'язаний зажадати від працівника, що провинився, письмового пояснення. У випадку, коли працівник не подав пояснення в установлений термін, дисциплінарне стягнення може бути накладене на основі матеріалів, що є у роботодавця.

За кожне порушення може бути застосоване лише одне дисциплінарне стягнення. При виборі дисциплінарного стягнення враховується ступінь тяжкості провини та заподіяна шкода, обставини, за яких здійснена провина, минула робота працівника. Стягнення оголошується в наказі та повідомляється працівнику під розпис.

Адміністративна відповідальність настає за будь-які посягання на загальні умови праці. Відповідно до ст. 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення порушення вимог законів та нормативно-правових актів з охорони праці тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді накладання штрафу на працівників та, зокрема, посадових осіб підприємств, установ, організацій, а також громадян – власників підприємств чи уповноважених ними осіб.

Адміністративній відповідальності підлягають особи, що досягли на час здійснення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

Право притягати до адміністративної відповідальності працівників, винних у порушенні законів та нормативно-правових актів з охорони праці мають органи державного нагляду за охороною праці.

Максимальний розмір штрафу за порушення законодавства про охорону праці, невиконання розпоряджень посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці може сягати п'яти відсотків місячного фонду заробітної плати юридичної чи фізичної особи, яка використовує найману працю.

Несплата штрафу тягне за собою нарахування на суму штрафу пені у розмірі двох відсотків за кожний день про-

строчення. Рішення про стягнення штрафу може бути оскаржено в місячний строк у судовому порядку.

Матеріальна відповідальність робітників і службовців регламентується КЗпПУ та іншими нормативними актами, які торкаються цієї відповідальності у трудових відносинах.

Загальними підставами накладення матеріальної відповідальності на працівника є:

- наявність прямої дійсної шкоди,
- провина працівника (у формі наміру чи необережності),
- протиправні дії або бездіяльність працівника,
- наявність причинного зв'язку між винуватим та протиправними діями (бездіяльністю) працівника та заподіяною шкодою.

На працівника може бути накладена відповідальність лише при наявності всіх перелічених умов; відсутність хоча б однієї з них виключає матеріальну відповідальність працівника.

Притягнення працівника до кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності за дії, якими нанесено шкода, не звільнює його від матеріальної відповідальності.

При наявності в діях працівника, яким порушені правила охорони праці, ознак кримінального злочину, на нього може бути покладена повна матеріальна відповідальність, а при відсутності таких ознак на нього покладається відповідальність в межах його середнього місячного заробітку.

Неповнолітні особи є повноправною стороною трудової угоди і повинні нести майнову відповідальність за шкоду, що заподіяна з їх вини, на рівні з усім робітниками та службовцями, без притягнення до процесу відшкодування шкоди їх батьків (опікунів) чи осіб, що їх замінюють.

Ст. 130 КЗпПУ встановлює, що особа, яка заподіяла шкоду підприємству під час виконання трудових обов'язків, може добровільно відшкодувати шкоду шляхом передачі рівноцін-

ного майна або пошкодження пошкодженого майна при згоді на це власника.

Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони праці передбачена ст.ст. 271–275 КК України, що об'єднані в розділ X "Злочини проти безпеки виробництва".

Кримінальна відповідальність настає не за будь-яке порушення, а за порушення вимог законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого чи спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів, передбачених вищезазначеними статтями КК України, карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до дванадцяти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

В системі законодавства щодо гігієни праці ключове місце займає Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення". Положення, що мають пряме відношення до захисту здоров'я робітників та службовців найбільш повно висвітлені в ст. 7 "Обов'язки підприємств, установ та організацій". Ця стаття передбачає розробку та здійснення адміністрацією підприємств санітарних та протиепідемічних заходів; здійснення в необхідних випадках лабораторного контролю за дотриманням вимог санітарних норм стосовно рівнів шкідливих факторів виробничого середовища; інформування органів та установ державної санепідеміологічної служби при надзвичайній події та ситуації, що становлять небезпеку для здоров'я населення;

відшкодування в установленому порядку працівникам і громадянам збитків, яких завдано їх здоров'ю в результаті порушення санітарного законодавства.

Відповідно до вищезазначеного Закону забезпечення санітарного благополуччя досягається такими основними заходами:

- гігієнічною регламентацією та державною реєстрацією небезпечних факторів навколишнього та виробничого середовища;

- державною санітарно-гігієнічною експертизою проектів, технологічних регламентів, інвестиційних програм та діючих об'єктів і обумовлених ними небезпечних факторів на відповідність вимогам санітарних норм;

- включенням вимог безпеки для здоров'я та життя в державні стандарти та іншу нормативно-технічну документацію;

- ліцензуванням видів діяльності, пов'язаних з потенційною небезпекою для здоров'я людей;

- пред'явленням гігієнічно обґрунтованих вимог до проектування, будівництва, розробки, виготовлення та використання нових засобів виробництва та технологій; до житлових та виробничих приміщень, територій, діючих засобів виробництва та технологій;

- обов'язковими медичними оглядами певних категорій населення.

Складовою частиною законодавства в галузі гігієни праці є постанови та положення (норми) затверджені Міністерством охорони здоров'я України (наприклад "Положення про медичний огляд працівників певних категорій", "Перелік важких робіт і робіт з шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх"), санітарні правила і норми (СанПіН) стосовно окремих фак-

торів виробничого середовища, певних технологічних процесів і конкретних виробництв та інші нормативні документи.

Оцінка умов праці проводиться на підставі "Гігієнічної класифікації умов праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу". **Виходячи з принципів Гігієнічної класифікації, умови праці розподіляються на 4 класи:**

1 клас – *оптимальні умови праці* – такі умови, при яких зберігається не лише здоров'я працюючих, а створюються передумови для підтримування високого рівня працездатності.

2 клас – *допустимі умови праці* – характеризуються такими рівнями факторів виробничого середовища і трудового процесу, які не перевищують встановлених гігієнічних нормативів для робочих місць, а можливі зміни функціонального стану організму відновлюються за час регламентованого відпочинку або до початку наступної зміни та не чинять несприятливого впливу на стан здоров'я працюючих і їх потомство в найближчому та віддаленому періодах.

3 клас – *шкідливі умови праці* – характеризуються наявністю шкідливих виробничих факторів, що перевищують гігієнічні нормативи і здатні чинити несприятливий вплив на організм працюючого та (або) його потомство.

Шкідливі умови праці за ступенем перевищення гігієнічних нормативів та вираженості змін в організмі працюючих поділяються на 4 ступені.

4 клас – *небезпечні (екстремальні)* – умови праці, що характеризуються такими рівнями факторів виробничого середовища, вплив яких протягом робочої зміни (або ж її частини) створює високий ризик виникнення важких форм гострих професійних уражень, отруєнь, каліцтв, загрозу для життя.

Визначення загальної оцінки умов праці базується на диференційованому аналізі визначення умов праці для окремих факторів виробничого середовища і трудового процесу. До факторів виробничого середовища належать: показники мікроклімату; вміст шкідливих речовин в повітрі робочої зони; рівень шуму, вібрації, інфра- та ультразвуку, освітленості. Трудовий процес визначається показниками важкості та напруженості праці. Під терміном "важкість праці" розуміють ступінь залучення до роботи м'язів та фізіологічні витрати внаслідок фізичного навантаження. Напруженість праці відображає навантаження на центральну нервову систему і оцінюється за 16 показниками, що характеризують інтелектуальні, сенсорні, емоційні навантаження, монотонність та режими праці.

Адекватна оцінка конкретних умов та характеру праці сприятиме обґрунтованій розробці та впровадженню комплексу заходів і технічних засобів з профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань, зокрема за рахунок покращення параметрів виробничого середовища, зменшення важкості та напруженості трудового процесу.

Стан та аналіз професійних захворювань. Професійна захворюваність працівників є державною проблемою, оскільки пов'язана з несприятливими умовами праці і призводить до економічних, соціальних та матеріальних збитків суспільства. Перелік професійних захворювань, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2000 р. № 1662, – основний документ, яким слід керуватися при встановленні діагнозу професійного захворювання, зв'язку його з виконуваною роботою або професією, вирішенні питань експертизи працездатності, медичної і трудової реабілітації, а також при розгляді питань, пов'язаних з відшкодуванням власником підприємства, установи та організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові внаслідок

лідок ушкодження його здоров'я, пов'язаного з виконанням ним трудових обов'язків.

До професійних захворювань належать такі захворювання, які виникли внаслідок професійної діяльності працюючого та зумовлені виключно або переважно впливом шкідливих речовин, певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою.

До гострих професійних захворювань (інтоксикацій) належать хвороби, які виникають раптово, після одноразового (протягом не більше однієї робочої зміни) впливу відносно високих концентрацій хімічних речовин, що знаходяться в повітрі робочої зони, або рівнів чи доз інших несприятливих факторів.

Перелік професійних захворювань розподілено на 7 груп згідно з причинними факторами, вплив яких може викликати професійне захворювання:

1. захворювання, що виникають під впливом хімічних факторів;
2. захворювання, викликані впливом промислових аерозолів;
3. захворювання, викликані дією фізичних факторів;
4. захворювання, пов'язані з фізичним перевантаженням та перенапруження певних органів та систем;
5. захворювання, викликані дією біологічних факторів;
6. алергічні захворювання;
7. злоякісні новоутворення (професійний рак).

Аналіз професійної захворюваності за нозологічними формами свідчить про перевагу професійних захворювань органів дихання (58,1 %), хвороб опорно-рухового апарату (21,9 %) та вібраційної хвороби (8,6 %).

У цілому по Україні профпатологія реєструється у працівників близько 200 професій, що підлягали впливу до 80 ви-

робничих шкідливих факторів. Серед хворих, в основному, чоловіки (у 2004 році – 94,2 %). Найбільша кількість працівників, у яких було діагностовано професійну патологію, мала стаж роботи від 10 до 25 років та вік старше 40 років.

Внаслідок недостатньої ефективності заходів, спрямованих на покращення умов праці, рівні шкідливих факторів на робочих місцях постраждалих більш ніж у 90 % випадків перевищували допустимі, у тому числі до 30 % – понад 10 раз та 10 % – понад 100 раз. На підприємствах реєструються високі концентрації агресивного пилу, що містить кристалічний діоксид вуглецю, концентрації якого в повітрі робочої зони перевищують граничнодопустимі концентрації (ГДК), у тому числі у 80 % випадків – від 10 до 100 раз і більше (до 15 %).

Більше 90 % постраждалих працювали в умовах підвищених рівнів фізичного навантаження, у тому числі 20 % – з перевищенням нормативів в 3–5–10 і більше разів.

Шкідливі фактори, що формують хронічну профпатологію, у 67,3 % випадків пов'язані з недосконалістю технологій та конструктивними недоліками машин і механізмів, 2,8 % – з відсутністю, недосконалістю та несправністю сантехустановок, 25,5 % – з відсутністю або незастосуванням засобів індивідуального захисту.

Характеристика умов праці в суднобудуванні. Суднобудування характеризується вельми різноманітними і складними виробничими процесами, а у ряді виробництв – умови праці несприятливі:

- метеорологічні умови на відкритих будівельних місцях (температура, швидкість і вологість повітря) постійно змінюються;

- на стапельних ділянках необхідно працювати на значній висоті з використанням риштувань, а також різних вантажопідіймальних засобів;

– доводиться працювати в тісних, жарких або холодних відсіках і приміщеннях суден, що будуються, при незручному положенні тіла (робочій позі);

– повітряне середовище забруднене промисловим пилом, газами від зварювання і газового різання, а також парами фарб, розчинників, клеїв та інших синтетичних матеріалів;

– при роботі з пневматичним та іншим механізованим інструментом виникають значні шуми і вібрація;

– широко застосовується електроенергія, стиснене повітря, горючі і вибухонебезпечні речовини;

– використовуються струми високої частоти, радіоактивні та іонізуючі випромінювання, які пов'язані з особливими умовами охорони праці;

– старі суднобудівні підприємства мають незадовільне планування, недостатність площ і захаращеність території.

Всі шкідливі чинники виробничого середовища можна розділити таким чином:

– загальні для робітників-суднобудівників різних спеціальностей;

– типові для робітників тієї або іншої спеціальності;

– додаткові для робітників, що суміщають професії;

– випадкові, які впливають при одночасному виконанні різних операцій на загальному робочому місці.

Заходи та засоби з створення оптимальних умов праці в виробничих приміщеннях.

Вимоги виробничої санітарії обов'язково враховують при проектуванні виробничих приміщень, процесів та технологічного обладнання. При цьому зазначається, що в процесі виробництва повинні бути відсутніми або мінімальними (нижче допустимих значень):

– виділення у повітря приміщень, атмосферу та стічні води шкідливих або з неприємним запахом речовин, а також виділення теплоти і вологості в робочих приміщеннях;

- шум, вібрація, ультразвук, електромагнітні хвилі радіочастот, статична електрика та іонізуючі випромінювання.

Створення оптимальних метеорологічних умов у виробничих приміщеннях є складною задачею, вирішити яку можна наступними заходами та засобами:

- удосконалення технологічних процесів та устаткування;
- раціональне розміщення технологічного устаткування;
- автоматизація та дистанційне управління технологічними процесами;
- раціональна вентиляція, опалення та кондиціонування повітря;
- раціоналізація режимів праці та відпочинку;
- застосування теплоізоляції устаткування та захисних екранів;
- використання засобів індивідуального захисту.

Загальні заходи та засоби попередження забруднення повітряного середовища на виробництві та захисту працюючих включають:

- вилучення шкідливих речовин в технологічних процесах, заміна шкідливих речовин менш шкідливими і т. п. Наприклад, свинцеві білила замінені на цинкові, метиловий спирт – іншими спиртами, органічні розчинники для знежирювання – миючими розчинами на основі води:

- удосконалення технологічних процесів та устаткування (застосовування замкнутих технологічних циклів, неперервних технологічних процесів, мокрих способів переробки пиломатеріалів тощо;

- автоматизація і дистанційне управління технологічними процесами та обладнанням, що виключає безпосередній контакт працюючих з шкідливими речовинами;

- герметизація виробничого устаткування, робота технологічного устаткування під розрідженням, локалізація шкідли-

вих виділень за рахунок місцевої вентиляції, аспіраційних укрить;

- нормальне функціонування систем опалення, загально обмінної вентиляції кондиціонування повітря, очистки викидів в атмосферу;

- попередні та періодичні медичні огляди робітників, які працюють у шкідливих умовах, профілактичне харчування, дотримання правил особистої гігієни;

- контроль за вмістом шкідливих речовин в повітрі робочої зони;

- використання засобів індивідуального захисту.

Методи аналізу виробничого травматизму. Причини і заходи попередження виробничого травматизму. Аналіз виробничого травматизму та профзахворюваності дозволяє виявити причини і визначити закономірності їх виникнення. На основі такої інформації розробляються заходи та засоби щодо профілактики виробничого травматизму і профзахворюваності. **Для аналізу виробничого травматизму застосовують такі основні методи: статистичний, топографічний, монографічний, економічний, метод анкетування, метод експертних оцінок.**

Статистичний метод базується на вивченні травматизму за документами: звітами, актами, журналами реєстрації. Це дозволяє групувати випадки травматизму за певними ознаками: за професіями потерпілих, за робочими місцями, цехами, стажем, віком, причинами травматизму, обладнанням, яке спричинило травму.

Для оцінки рівня травматизму розраховують показники його частоти та тяжкості:

$$П_{\text{чт}} = A \times \frac{1000}{T},$$
$$П_{\text{тт}} = \frac{Д}{A},$$

де $P_{\text{чт}}$ – показник частоти травматизму;

A – кількість випадків травматизму за звітний період;

T – середньоспискова чисельність працівників;

$P_{\text{мм}}$ – показник тяжкості травматизму;

D – кількість днів непрацездатності. Показник непрацездатності – це число людиноднів непрацездатності, що припадає на 1000 працівників:

$$P_{\text{нт}} = 1000 \times D/T.$$

Ці показники дозволяють вивчати динаміку травматизму на підприємстві, порівнювати його з іншими підприємствами.

Монографічний метод полягає в детальному обстеженні всього комплексу умов праці, технологічного процесу, обладнання робочого місця, прийомів праці, санітарно-гігієнічних умов, засобів колективного та індивідуального захисту. Іншими словами, цей метод полягає в аналізі небезпечних та шкідливих виробничих факторів, притаманних лише тій чи іншій (моно) дільниці виробництва, обладнанню, технологічному процесу. За цим методом поглиблено розглядають всі обставини нещасного випадку, якщо необхідно, то виконують відповідні дослідження та випробування. Дослідженню підлягають: цех, дільниця, технологічний процес, основне та допоміжне обладнання, трудові прийоми, засоби індивідуального захисту, умови виробничого середовища, метеорологічні умови в приміщенні, освітленість, загазованість, запиленість, шум, вібрація, випромінювання, причини нещасних випадків, що сталися раніше на даному робочому місці. Таким чином, нещасний випадок вивчається комплексно.

Топографічний метод ґрунтується на тому, що на плані цеху (підприємства) відмічають місця, де сталися нещасні випадки. Це дозволяє наочно бачити місця з підвищеною небезпекою, які вимагають ретельного обстеження та профі-

лактичних заходів. Повторення нещасних випадків в певних місцях свідчить про незадовільний стан охорони праці на даних об'єктах. На ці місця звертають особливу увагу, вивчають причини травматизму. Шляхом додаткового обстеження згаданих місць виявляють причини, котрі викликали нещасні випадки, формують поточні та перспективні заходи щодо запобігання нещасним випадкам для кожного окремого об'єкта.

Економічний метод полягає у вивченні та аналізі втрат, що спричинені виробничим травматизмом.

Метод анкетування. Розробляються анкети для робітників. На підставі анкетних даних (відповідей на запитання) розробляють профілактичні заходи щодо попередження нещасних випадків.

Метод експертних оцінок базується на експертних висновках (оцінках) умов праці, на виявленні відповідності технологічного обладнання, пристосувань, інструментів, технологічних процесів вимогам стандартів та ергономічним вимогам, що ставляться до машин механізмів, обладнання, інструментів, пультів керування.

Під дією шкідливих факторів на виробництві у робітників можуть виникати гострі професійні або хронічні отруєння і захворювання. Розслідування та облік професійних отруєнь та захворювань здійснюється згідно з діючим Положенням. Розслідуванню підлягають всі, вперше виявлені, хронічні та гострі професійні отруєння і захворювання.

Вплив виробничих факторів не обмежується лише їх роллю як причини професійних захворювань. Давно було помічено, що особи, які працюють з токсичними речовинами, частіше хворіють на загальні захворювання (грип, розлад органів травлення, запалення легень тощо), що ці хвороби проходять у них важче, а процес одужання йде повільніше. Тому, окрім показників частоти та тяжкості профзахворюваності (визначаються аналогічно $P_{\text{чт}}$ та $P_{\text{тг}}$), важливо також визначити

показники рівня загальної захворюваності. З цією метою розраховують показник частоти випадків захворювань $P_{\text{чз}}$ та показник днів непрацездатності $P_{\text{дн}}$, які припадають на 100 працюючих:

$$P_{\text{чз}} = 3 \times \frac{100}{T},$$

$$P_{\text{дн}} = D \times \frac{100}{T},$$

де 3 – кількість випадків захворювань за звітний період;
Д – кількість днів непрацездатності за цей же період;
Т – загальна кількість працюючих.

На основі отриманих показників визначають динаміку виробничого травматизму, професійної та загальної захворюваності за відповідний період, яка дозволяє оцінити стан охорони праці на підприємстві, правильність обраних напрямків щодо забезпечення здорових та безпечних умов праці.

Власник підприємства зобов'язаний інформувати працівників про стан охорони праці, причини нещасних випадків, професійних захворювань та про заходи, котрих вжито для їх усунення та для забезпечення умов праці згідно нормативних вимог.

Успішна профілактика виробничого травматизму та професійної захворюваності можлива лише за умови ретельного вивчення причин їх виникнення. *Для полегшення цього завдання прийнято поділяти причини виробничого травматизму і професійної захворюваності на наступні основні групи: організаційні, технічні, санітарно-гігієнічні, психофізіологічні.*

Організаційні причини: відсутність або неякісне проведення навчання з питань охорони праці; відсутність контро-

лю; порушення вимог інструкцій, правил, норм, стандартів; невиконання заходів щодо охорони праці; порушення технологічних регламентів, правил експлуатації устаткування, транспортних засобів, інструменту; порушення норм і правил планово-попереджувального ремонту устаткування; недостатній технічний нагляд за небезпечними роботами; використання устаткування, механізмів та інструменту не за призначенням.

Технічні причини: несправність виробничого устаткування, механізмів, інструменту; недосконалість технологічних процесів; конструктивні недоліки устаткування, недосконалість або відсутність захисних загороджень, запобіжних пристроїв, засобів сигналізації та блокування.

Санітарно-гігієнічні причини: підвищений (вище ГДК) вміст в повітрі робочих зон шкідливих речовин; недостатнє чи нераціональне освітлення; підвищені рівні шуму, вібрації; незадовільні мікрокліматичні умови; наявність різноманітних випромінювань вище допустимих значень; порушення правил і особистої гігієни.

Психофізіологічні причини: помилкові дії внаслідок втоми працівника через надмірну важкість і напруженість роботи; монотонність праці; хворобливий стан працівника; необережність; невідповідність психофізіологічних чи антропометричних даних працівника використовуваній техніці чи виконуваній роботі.

Основні заходи щодо попередження та усунення причин виробничого травматизму і професійної захворюваності поділяються на технічні та організаційні.

До технічних заходів належать заходи з виробничої санітарії та техніки безпеки.

Заходи з виробничої санітарії передбачають організаційні, гігієнічні та санітарно-технічні заходи та засоби,

що запобігають дії на працюючих шкідливих виробничих факторів. Це створення комфортного мікроклімату шляхом влаштування відповідних систем опалення, вентиляції, кондиціювання повітря; теплоізоляція конструкцій будівлі та технологічного устаткування; заміна шкідливих речовин та матеріалів нешкідливими; герметизація шкідливих процесів; зниження рівнів шуму та вібрації; установлення раціонального освітлення; забезпечення необхідного режиму праці та відпочинку, санітарного та побутового обслуговування.

Заходи з техніки безпеки передбачають систему організаційних та технічних заходів та засобів, що запобігають дії на працюючих небезпечних виробничих факторів. До них належать: розроблення та впровадження безпечного устаткування; механізація та автоматизація технологічних процесів; використання запобіжних пристосувань, автоматичних блокуючих засобів; правильне та зручне розташування органів керування устаткуванням; розроблення та впровадження систем автоматичного регулювання, контролю та керування технологічними процесами, принципово нових нешкідливих та безпечних технологічних процесів.

До організаційних заходів належать: *правильна організація роботи, навчання, контролю та нагляду з охорони праці; дотримання трудового законодавства, міжгалузевих та галузевих нормативних актів про охорону праці; впровадження безпечних методів та наукової організації праці; проведення оглядів, лекційної та наочної агітації і пропаганди з питань охорони праці; організація планово-попереджувального ремонту устаткування, технічних оглядів та випробувань транспортних та вантажопідіймальних засобів, посудин, що працюють під тиском.*

Актуальність питань пожежної безпеки у галузі; статистика пожеж, втрати від пожеж. Фактори пожежної не-

безпеки галузевих об'єктів, їх особливості та пожежонебезпечні властивості. Причини пожеж на галузевих об'єктах – реальні та вірогідні. Категорії вибухопожежонебезпечних галузевих об'єктів, розрахункове визначення категорій згідно ОНТП 24-86. Класи приміщень і зон галузевих об'єктів за ПУЕ. Заходи та засоби попередження пожежі, обґрунтування та вибір доцільних заходів і засобів попередження пожежі на галузевих об'єктах. Система організаційно-режимних заходів з пожежної безпеки у галузі. Державний нагляд і відомчий контроль з питань пожежної безпеки на галузевих об'єктах. Дії працівників галузевих об'єктів на випадок виникнення пожежі.

Правовою основою діяльності в галузі пожежної безпеки є Конституція, Закон України "Про пожежну безпеку", та інші закони України, постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, декрети, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, рішення органів державної виконавчої влади, місцевого та регіонального самоврядування, прийняті в межах їх компетенції. Забезпечуючи пожежну безпеку слід також керуватись Правилами пожежної безпеки в Україні, стандартами, будівельними нормами, Правилами улаштування електроустановок (ПУЕ), нормами технологічного проектування та іншими нормативними актами, виходячи із сфери їх дії, які регламентують вимоги пожежної безпеки.

Основним нормативним документом, що регламентує вимоги щодо пожежної безпеки є Закон України "Про пожежну безпеку", прийнятий 17 грудня 1993 року. Цей Закон визначає загальні правові, економічні та соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України, регулює відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їх діяльності та форм власності.

Для успішного проведення протипожежної профілактики на підприємствах важливо знати основні причини пожеж. На основі статистичних даних можна зробити висновок, що основними причинами пожеж на виробництві є:

- необережне поводження з вогнем;
- незадовільний стан електротехнічних пристроїв та порушення правил їх монтажу та експлуатації;
- порушення режимів технологічних процесів;
- несправність опалювальних приладів та порушення правил їх експлуатації;
- невиконання вимог нормативних документів з питань пожежної безпеки.

Визначення категорії приміщення проводиться з урахуванням показників пожежовибухонебезпечності речовин та матеріалів, що там знаходяться (використовуються) та їх кількості. Відповідно до ОНТП 24-86 приміщення за вибухо-пожежною та пожежною небезпекою поділяються на п'ять категорій (А, Б, В, Г, Д).

Категорія А. Горючі гази, легкозаймисті рідини з температурою спалаху не більше 28°C в такій кількості, що можуть утворюватися вибухонебезпечні парогазоповітряні суміші, при спалахуванні котрих розвивається розрахунковий надлишковий тиск вибуху в приміщенні, що перевищує 5 кПа. Речовини та матеріали, здатні вибухати та горіти при взаємодії з водою, киснем повітря або одне з одним в такій кількості, що розрахунковий надлишковий тиск вибуху в приміщенні перевищує 5 кПа.

Категорія Б. Горючий пил або волокна, легкозаймисті рідини з температурою спалаху більше 28°C та горючі рідини в такій кількості, що можуть утворюватися вибухонебезпечні пилоповітряні або ароповітряні суміші, при спалахуванні котрих розвивається розрахунковий надлишковий тиск вибуху

в приміщенні, що перевищує 5 кПа.

Категорія В. Горючі та важкогорючі рідини, тверді горючі та важкогорючі речовини і матеріали, речовини та матеріали, здатні при взаємодії з водою, киснем повітря або одне з одним лише горіти за умови, що приміщення, в яких вони знаходяться, або використовуються, відносяться до категорій А та Б.

Категорія Г. Негорючі речовини та матеріали в гарячому, розжареному або розплавленому стані, процес обробки яких супроводжується виділенням променистого тепла, іскор, полум'я; горючі гази, рідини, тверді речовини, які спалюються або утилізуються як паливо.

Категорія Д. Негорючі речовини та матеріали в холодному стані. В основу розрахункового методу визначення категорій вибухопожежної та пожежної небезпеки виробничих приміщень покладено енергетичний підхід, що полягає в оцінці розрахункового надлишкового тиску вибуху в порівнянні з допустимим.

Згідно з категоріями приміщень визначають вимоги до конструктивних та планувальних рішень будівель, споруд, приміщень та до їх вогнестійкості. Категорії приміщень та будівель за вибухопожежною та пожежною небезпекою на стадії проектування визначають розробники технологічного процесу згідно з нормами технологічного проектування ОНТП-24-86 та відомчими нормами технологічного проектування. Для діючих підприємств категорії за вибухопожежною та пожежною небезпекою можуть визначатися технологіями самих підприємств, організаціями, що мають відповідних фахівців та дозвіл (ліцензію) органів державного пожежного нагляду. Категорія щодо вибухопожежної та пожежної небезпеки, а також клас зони за правилами улаштування електроустановок, в тому числі для зовнішніх виробничих

і складських ділянок, повинні бути позначені на вхідних дверях до приміщення, а також на межах зон всередині приміщення та назовні.

Основні положення державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Соціальне страхування є важливим фактором соціального захисту населення. Правову основу, економічний механізм та організаційну структуру такого страхування визначає Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності".

Завданнями страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (далі скорочено – від "нещасного випадку") є:

- проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю працівників;
- відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань;
- відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим і членам їх сімей.

Страхування від нещасного випадку здійснює *Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України* – некомерційна самоврядна організація, що діє на підставі статуту, який затверджується її правлінням. Управління Фондом здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців.

Для страхування від нещасного випадку на виробництві не потрібно згоди або заяви працівника. Страхування здійснюється в безособовій формі. Для страхування від нещасного випадку на виробництві не потрібна згода або заява працівника. Всі працівники вважаються застрахованими з моменту вступу у дію цього закону. Всі особи, які підлягають обов'язковому страхуванню, вважаються застрахованими незалежно від фактичного виконання страхувальниками своїх зобов'язань щодо сплати страхових внесків.

Страховим випадком є нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму за обставин, з настанням яких виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення та/або соціальних послуг. Перелік обставин, за яких настає страховий випадок державного соціального страхування громадян від нещасного випадку, та перелік професійних захворювань затверджується Постановою Кабінету Міністрів України.

Підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат є акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання (отруєння) за встановленими формами.

Порушення правил охорони праці застрахованим, яке спричинило нещасний випадок або професійне захворювання, не звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим, а такого роду нещасний випадок або професійне захворювання також є страховим випадком.

У разі настання страхового випадку Фонд зобов'язаний:

1) своєчасно та в повному обсязі відшкодовувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які пере-

бували на його утриманні відповідну допомогу, пенсію чи компенсацію;

2) організувати поховання померлого, відшкодувати вартість пов'язаних з цим ритуальних послуг відповідно до місцевих умов;

3) сприяти створенню умов для своєчасного надання кваліфікованої першої невідкладної або швидкої допомоги потерпілому;

4) організувати цілеспрямоване та ефективне лікування потерпілого;

5) забезпечити потерпілому повний обсяг медичної допомоги;

6) вжити всіх необхідних заходів для підтримання, підвищення та відновлення працездатності потерпілого;

7) забезпечити домашній догляд за потерпілим, допомогу у веденні домашнього господарства;

8) відповідно до висновку лікарсько-консультаційної комісії (ЛКК) або медико-соціальної експертної комісії (МСЕК) проводити навчання та перекваліфікацію потерпілого, якщо потерпілий не може виконувати попередню роботу; працевлаштовувати осіб із зниженою працездатністю;

9) організовувати робочі місця для інвалідів;

10) надавати інвалідам разову грошову допомогу, допомогу у вирішенні соціально-побутових питань за їх рахунок або за рахунок Фонду;

11) сплачувати за потерпілого внески на медичне та пенсійне страхування;

12) організовувати залучення інвалідів до участі у громадському житті.

Усі види соціальних послуг та виплат надаються застрахованому та особам, які перебувають на його утриманні, незалежно від того, зареєстровано підприємство, на якому стався страховий випадок, у Фонді соціального страхування від

нешасних випадків чи ні. Страховання осіб працюючих на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, незалежно від форми власності і господарювання; у фізичних осіб та осіб, які забезпечують себе самостійно і громадян-суб'єктів підприємницької діяльності.

З метою профілактики нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві Фонд здійснює заходи, спрямовані на запобігання нещасним випадкам, усунення загрози здоров'ю працівників, викликаной умовами праці.

Фонд провадить збір та акумулювання страхових внесків, має автономну, незалежну від будь-якої іншої, систему фінансування.

Фінансування Фонду здійснюється за рахунок:

- внесків роботодавців: для підприємств – з віднесенням на валові витрати виробництва, для бюджетних установ та організацій – з асигнувань, виділених на їх утримання та забезпечення;
- капіталізованих платежів, що надійшли у випадках ліквідації страховальників;
- прибутку, одержаного від тимчасово вільних коштів Фонду на депозитних рахунках;
- коштів, одержаних від стягнення відповідно до законодавства штрафів і пені з підприємств, а також штрафів з працівників, винних у порушенні вимог нормативних актів з охорони праці;
- добровільних внесків та інших надходжень, отримання яких не суперечить законодавству.

Працівники не несуть ніяких витрат на страхування від нещасного випадку.

Розміри страхових внесків страховальників обчислюються у відсотках до сум фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, що включають витрати на виплату

основної та додаткової заробітної плати, на інші заохочувальні і компенсаційні виплати.

Розміри суми щомісячної страхової виплати встановлюються в залежності від ступеня втрати професійної працездатності і середньомісячної заробітної плати, яку потерпілий мав до погіршення здоров'я.

У випадку смерті потерпілого, у зв'язку з нещасним випадком або профзахворюванням, розмір одночасної допомоги його сім'ї повинен бути не менше п'ятирічного заробітку потерпілого і крім того не менше річного заробітку потерпілого на кожну особу, яка знаходиться на його утриманні, а також на кожну дитину, яка народилася протягом не більш як десятимісячного терміну після смерті потерпілого.

Розмір страхового внеску, який сплачує страхувальник до Фонду визначається страховим тарифом, який диференціюється по групах галузей економіки (видах робіт) залежно від класу професійного ризику виробництва, знижкою до нього (за низькі рівні травматизму, професійної захворюваності та належний стан охорони праці) чи надбавкою (за високі рівні травматизму, професійної захворюваності та неналежний стан охорони праці). Клас професійного ризику виробництва та розмір страхового тарифу встановлює Закон "Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності".

Сутність та напрямки міжнародного співробітництва в галузі охорони праці. Міжнародна організація праці. Велику роль у гарантуванні безпеки праці відіграє міжнародне співробітництво в галузі охорони праці.

Міжнародне співробітництво з охорони праці набуває особливого значення. Воно полягає у вивченні, узагальненні та впровадженні світового досвіду з організації охорони праці,

поліпшення умов і безпеки праці; у виконанні міжнародних договорів та угод з охорони праці; проведенні й участі в наукових та науково-практичних конференціях і семінарах з охорони праці. Важливими міжнародними актами з питань охорони праці є міжнародні договори і міжнародні угоди, до яких приєдналась Україна в установленому порядку. 9 грудня 1994 р. главами урядів країн СНД було прийнято Угоду про співробітництво в галузі охорони праці. Угода передбачає узгодженість дій при встановленні вимог охорони праці до машинобудівної продукції, технологій, матеріалів та речовин при створенні засобів захисту працівників; розробку й реалізацію міждержавних програм і технічних проектів; створення єдиної системи показників та звітності в галузі охорони праці. Значне місце серед міжнародних договорів, якими регулюються трудові відносини, займають конвенції Міжнародної організації праці (МОП). Остання була створена у 1939 р. як автономна інституція при Лізі Націй, а з 1946 р. – як перша спеціалізована установа ООН. Головною метою МОП, згідно з її Статутом, є сприяння встановленню миру на основі соціальної справедливості, поліпшення умов праці і життя працівників усіх країн.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці полягає у використанні світового досвіду організації праці щодо поліпшення умов та підвищення безпеки праці. Воно здійснюється на двосторонній та багатосторонній основах. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці охоплює наступні основні напрямки:

- вивчення, узагальнення та впровадження світового досвіду з організації охорони праці, покращення умов та техніки безпеки;
- участь у міжнародних інституціях з соціально-трудова питань та у роботі їх органів;

- одержання консультацій зарубіжних експертів та технічної допомоги у питаннях вдосконалення законодавчої та нормативної бази охорони праці;

- проведення та участь у міжнародних наукових чи науково-практичних конференціях та семінарах;

- підготовка кадрів з охорони праці за кордоном.

Основним координуючим органом у галузі охорони праці є Міжнародна організація праці (МОП). Міжнародна організація праці – це міжурядова організація головною метою якої є сприяння встановленню миру на основі соціальної справедливості та поліпшення умов праці та життя працівників усіх країн. Міжнародну організацію праці було створено в 1919 р. урядами різних країн для підтримки міжнародного співробітництва у справі забезпечення миру в усьому світі й зменшення соціальної несправедливості за рахунок поліпшення умов праці. Ця організація розвивалася спочатку як автономна інституція при Лізі Націй. З 1946 р. МОП є спеціалізованою організацією ООН. Україна стала членом МОП ще 1954 р. На сьогоднішній день членами МОП є 185 країн. Особливістю цієї міжнародної інституції є її тристороння структура, яка передбачає участь в її діяльності представників урядів, організацій найманих працівників та організацій роботодавців усіх країн світу. Структурно МОП складається з Міжнародної Конференції праці, Адміністративної Ради та Міжнародного Бюро праці. Міжнародна Конференція праці – вищий орган МОП і тому вона зветься також Всесвітнім Парламентом праці – проводиться щороку у червні за участю представників всіх країн-членів організації. Міжнародне Бюро праці – це постійний секретаріат організації, який розробляє Кодекси практичних заходів, здійснює моніторинг фінансових справ, розробляє порядок денний наступних Міжнародних Конференцій праці. Адміністративна Рада включає 28 урядових представ-

ників, 14 представників роботодавців та 14 представників робітників. Адміністративна Рада здійснює контроль за діяльністю Міжнародного Бюро праці та зв'язок між ним і Міжнародною Конференцією праці. До основних напрямів діяльності МОП належать: участь у міжнародно-правовому регулюванні праці шляхом розроблення та ухвалення нормативних актів (конвенцій і рекомендацій) з питань умов та безпеки праці і життя працівників; розроблення та здійснення міжнародних цільових програм, спрямованих на вирішення важливих соціально-трудових проблем (зайнятість, умови праці та ін.); надання допомоги державам – членам МОП в удосконаленні національного трудового законодавства, професійно-технічної підготовки працівників, поліпшенні умов праці тощо шляхом здійснення міжнародних програм технічного співробітництва, проведення дослідницьких робіт та видавничої діяльності. МОП приймає різні конвенції і розробляє рекомендації, а також встановлює міжнародні стандарти у сфері праці, зайнятості, професійної підготовки, умов праці, соціального забезпечення, безпеки праці й здоров'я. Безпосередньо впливають на розв'язання цих проблем широкомасштабні програми досліджень, які здійснює МОП, а також міжнародне технічне співробітництво. З часу свого заснування МОП ухвалила 189 Конвенцій, 74 з яких пов'язані з умовами праці. Вагома частина цих конвенцій стосується питань охорони праці. Особливе місце серед Конвенцій МОП займає Конвенція № 155 "Про безпеку і гігієну праці та виробничу санітарію", яка закладає міжнародно-правову основу національної політики щодо створення всебічної і послідовної системи профілактики нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань. У МОП діє система контролю за застосуванням в країнах-членах Організації конвенцій і рекомендацій. Кожна держава зобов'язана подавати доповіді про

застосування на своїй території ратифікованих нею конвенцій, а також інформації про стан законодавства і практики з питань, що порушуються в окремих, не ратифікованих нею конвенціях. Технічне сприяння МОП у сфері охорони праці носить різні форми. Деякі проекти допомогли країнам-членам при розробці нових законодавств з охорони праці і при зміцненні інспекційних служб. В інших країнах здійснювалась підтримка при створенні інститутів з виробничої безпеки та гігієни праці для сприяння науковим дослідженням і розробці навчальних програм. Основними формами діяльності МОП є розробка стандартів, дослідження, збір та розповсюдження інформації, технічне сприяння. При активному співробітництві з країнами-членами ці заходи роблять більш успішною боротьбу за досягнення соціальної справедливості та миру у всьому світі. Міжнародна організація праці нагороджена Нобелівською премією миру у 1969 р.

Співробітництво України з міжнародними організаціями в галузі охорони праці. В галузі охорони праці Україна налагодила співробітництво з міжнародними організаціями. Важливими нормативними актами з питань охорони праці є міжнародні договори та угоди, до яких приєдналась Україна у встановленому порядку. Статтею 3 Закону "Про охорону праці" передбачається, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, застосовуються норми міжнародного договору. Переважна більшість міжнародних договорів та угод, в яких бере участь Україна і які більшою або меншою мірою стосуються охорони праці, можна об'єднати в чотири групи: 1) Конвенції, Рекомендації та інші документи Міжнародної Організації Праці (МОП); 2) Директиви Європейського Союзу; 3) Договори та угоди, підписані в рамках

Співдружності Незалежних Держав (СНД); 4) Двосторонні договори та угоди. Крім вищезазначених організацій у справу охорони праці вносять свій внесок також Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародна організація по стандартизації (ІСО), Міжнародна організація авіації (ІКАО) та ряд інших.

Співробітництво України з МОП. Плідне співробітництво налагоджено між Україною та Міжнародною організацією праці. Із 189 конвенцій, що прийняті на цей час МОП, Україна ратифікувала 50, серед яких найважливіші нормативні акти, які стосуються основоположних прав людини. Протягом усього часу МОП надавала і продовжує надавати допомогу Урядові в експертній оцінці законопроектів, ознайомленні урядовців, представників профспілок і роботодавців з міжнародними стандартами статистики праці та її національною систематизацією.

Міжнародні стандарти SA 8000 "Соціальна відповідальність" і ISO 26000 "Настанова по соціальній відповідальності". Стандарт SA 8000 був опублікований у 1997 році та доповнений у 2001 році. Мета стандарту – сприяти постійному поліпшенню умов наймання і здійснення трудової діяльності, виконання етичних норм цивілізованого суспільства.

Стандарт SA 8000 був створений для того, щоб компанії могли підтвердити використання соціально-відповідальних підходів у своїй діяльності. Система менеджменту, заснована на вимогах SA 8000, має загальні вимоги з ISO 9001. Так, наприклад: визначена керуванням політика компанії в сфері соціальної відповідальності, аналіз і перевірки з боку керівництва, планування, оцінка і вибір постачальників, прийняття коригувальних дій.

У світі вже давно прийнято, що підприємства, на яких приділяється значна увага персоналу, створенню необхідних

і комфортних умов для роботи, є надійними партнерами у взаємовідносинах.

Використання етичних підходів до суспільства в цілому і до своїх співробітників, зокрема створення сприятливої атмосфери в колективі, є критерієм високого рівня менеджменту. І навпаки, співробітництво з компаніями, які не виконують ці вимоги, вважається неетичним і пов'язаним з додатковими ризиками.

Стандарт SA 8000 спрямований на забезпечення привабливості умов наймання для співробітників, поліпшення умов їхньої праці і життєвого рівня. Компанії, у яких менеджмент здійснюється відповідно до вимог стандарту SA 8000, мають конкурентну перевагу, яка полягає у високій мотивації персоналу, що у свою чергу дозволяє ефективніше застосовувати сучасні системи менеджменту для досягнення намічених цілей, забезпечуючи при цьому постійну рентабельність. А наявність на підприємстві інших стандартів, таких як ISO 9000, ISO 14000, OHSAS 18001 і т.д., доповнює стандарт SA 8000, забезпечуючи основу для інтеграції в рамках загальної системи менеджменту, що веде до скорочення ризиків і підвищення прибутковості компанії.

Стандарт ISO 26000 – це добровільна настанова з соціальної відповідальності і не є документом, що передбачає сертифікацію, як, наприклад, ISO 9001 та ISO 14001. Згідно ISO 26000 компанія включає такі компоненти, як захист прав людини, навколишнього природного середовища, безпеку праці, права споживачів та розвиток місцевих общин, а також організаційне управління та етику бізнесу. Тобто у керівництві враховані усі принципи, які зазначені у Глобальній ініціативі ООН (документі, до якого приєдналося 6 тисяч компаній та організацій, серед яких 130 українських).

Цей міжнародний стандарт надає інструкції щодо основних принципів соціальної відповідальності, ключових тем та

питань, що мають відношення до соціальної відповідальності, а також щодо шляхів впровадження соціально відповідальної поведінки до існуючих стратегій, систем, практик та процесів організації. Він наголошує на важливості результатів та діяльності у сфері соціальної відповідальності та її удосконалення. Цей міжнародний стандарт розроблено для всіх типів організацій у приватному, державному та неприбутковому секторах, для компаній великих і малих, діючих у розвинутих країнах або країнах, що розвиваються. Хоча не всі розділи цього міжнародного стандарту будуть однаково корисними для всіх типів організацій, всі основні аспекти є придатними для кожного типу організацій. Кожна організація самостійно визначає, що є придатним та важливим для неї шляхом власних оцінок та діалогу з зацікавленими сторонами.

Використання цього міжнародного стандарту підтримує кожную організацію у прагненні стати більш соціально відповідальною, брати до уваги інтереси її членів, відповідати чинному законодавству та поважати міжнародні норми поведінки.

Визнаючи, що організації знаходяться на різних щаблях розуміння та впровадження соціальної відповідальності, цей міжнародний стандарт запланований для використання тими, хто тільки розпочинає розглядати питання соціальної відповідальності, а також і для тих, хто має досвід її впровадження. Широке впровадження на підприємствах, в організаціях та установах вимог міжнародного стандарту ISO 26000 сприятиме зростанню показників сталого розвитку України.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У якості методичного забезпечення використовуються підручники, навчальні посібники, довідники, методичні вказівки. Крім традиційних паперових носіїв, підручники та методичні вказівки використовуються в електронному вигляді.

Для поглибленого вивчення дисципліни також рекомендується систематичне опрацювання фахових журналів, нормативно-правових актів з охорони праці, безпеки життєдіяльності, пожежної безпеки через використання ресурсів Інтернет.

З метою роз'яснення найбільш складних питань дисципліни та підвищення якості освоєння завдань самостійної роботи слід проводити групові та індивідуальні консультації за розкладом кафедри.

Під час проведення контрольних заходів рівень засвоєння матеріалу змістових модулів оцінюється шляхом написання контрольних робіт та тестів.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

При вивченні дисципліни студентам рекомендується використовувати основну та додаткову літературу, а також джерела з мережі Internet.

Навчальний процес вивчення дисципліни складається з двох модулів. При вивченні дисципліни проводиться поточний та підсумковий модульний контроль.

Поточний контроль

Поточний контроль охоплює:

- якість підготовки та відповіді на практичних заняттях;
- терміни захисту практичних робіт;
- пропуски лекційних та практичних занять.

Кількість залікових балів, котру може отримати студент за підготовку до занять і активну участь на практичних заняттях встановлюється відповідно до вільного володіння матеріалом, вірних відповідей на додаткові питання.

За кожне пропущене заняття (лекційне, практичне) без поважних причин нараховується по 1 штрафному балу.

Підсумковий модульний контроль

Підсумковий модульний контроль проводиться по завершенні вивчення усіх модулів поточного семестру. До підсумкового модульного контролю студент допускається при умові виконання усіх елементів відповідних модулів та одержання не менше ніж 50 балів поточного контролю.

Якщо за результатами поточного контролю студент набрав не менше 60 балів, він може бути звільненим від складання підсумкового семестрового контролю.

Якщо студент бажає підвищити підсумкову оцінку, він має можливість виконати додаткові завдання, або скласти семестровий екзамен.

Підсумковий модульний контроль складається з теоретичних та практичних питань. За відповідь на теоретичні питання без помилок, або з одною незначною помилкою студент отримує максимальну оцінку. За неповні відповіді або відповіді з помилками, знижується кількість отриманих балів. При неправильній відповіді або при відсутності відповіді бали не нараховуються.

За всі контрольні заходи протягом семестру студент може отримати від 0 до 100 балів.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Можливі поточні бали за виконання кожної практичної роботи та необхідна кількість балів для зарахування модулів наведені в наступній таблиці.

При виконанні роботи з декількома незначними помилками оцінка знижується на 1–3 бали. При допущенні грубих помилок робота повинна бути виконана повторно.

При виконанні і поданні практичної роботи до захисту пізніше встановленого терміну без поважних причин оцінка знижується на 1 бал за кожний тиждень після терміну захисту.

За кожне пропущене лекційне або практичне заняття без поважних причин нараховується по 1 штрафному балу.

Модуль	Змістовний модуль	Сума залікових балів	Тема	№ ПР	Поточні бали за виконання ІР	Необхідна кількість балів для зарахування модуля
1	1	30–55	Т2	1	4–6	30
				2	4–6	
				3	4–6	
			Т3	4	4–6	
				5	4–6	
			контрольна робота		10–25	
2	2	30–45	Т4	6	10	30
			Т5	7	10	
			контрольна робота		10–25	

Примітка: Т1, Т2 ... Т6 – теми змістових модулів.

Оцінка знань студентів в залежності від набраної суми балів формується у відповідності до наступної шкали, в якій представлено відповідність між набраними балами, оцінкою ECTS та традиційною системою:

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	
64–73	D	задовільно
60–63	E	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

БАЗОВА

1. **Гогіташвілі, Г. Г.** Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами [Текст] : навч. посіб. / Г. Г. Гогіташвілі, Є.-Т. Карчевські, В. М. Лапін. – К. : Знання, 2007. – 367 с.

2. **Зеркалов, В. Д.** Охорона праці в галузі. Загальні вимоги [Текст] : навчальний посібник / В. Д. Зеркалов. – К. : Основа, 2011. – 551 с.

3. **Катренко, Л. А.** Охорона праці. Курс лекцій. Практикум [Текст] : навч. посіб. / Л. А. Катренко, Ю. В. Кіт, І. П. Пістун. – Суми : Університетська книга, 2009. – 540 с.

4. Основи охорони праці [Текст] : підручник / за ред. проф. В. В. Березуцького. – Х. : Факт, 2005. – 480 с.

5. **Пістун, І. П.** Охорона праці в суднобудуванні [Текст] : навчальний посібник / І. П. Пістун, А. М. Тубальцев, Н. П. Тубальцева. – Львів : "Тріада плюс", 2009. – 580 с.

6. **Протоєрейський, О. С.** Охорона праці в галузі [Текст] : навч. посіб. / О. С. Протоєрейський, О. І. Запорожець. – К. : Книжкове вид-во НАУ, 2005. – 268 с.

7. **Русаловський, А. В.** Правові та організаційні питання охорони праці [Текст] : навч. посіб. / А. В. Русаловський. – К. : Університет "Україна", 2009. – 295 с.

8. **Ткачук, К. Н.** Основи охорони праці [Текст] : підручник / К. Н. Ткачук, М. О. Халімовський, В. В. Зацарний та ін. – К. : Основа, 2006. – 444 с.

9. **Третяков, О. В.** Охорона праці [Текст] : навчальний посібник з тестовим комплексом на CD / О. В. Третяков, В. В. Зацарний, В. Л. Безсонний; за ред. К. Н. Ткачука. – К. : Знання, 2010. – 167 с. + компакт-диск.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <http://www.dnopr.kiev.ua> – Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду).

2. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

3. <http://www.dsns.gov.ua> – Офіційний сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій

4. <http://www.social.org.ua> – Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

5. <http://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система "Нормативні акти України (НАУ)".

6. <http://www.budinfo.com.ua> – Портал "Украина строительная: строительные компании Украины, строительные стандарты: ДБН ГОСТ ДСТУ".

Список основних законодавчих та нормативних актів з охорони праці

1. ДБН В.2.5-28-2006 "Природне і штучне освітлення".
2. ДСанПіН 3.3.6.096-2002 Державні санітарні норми і правила при роботі з джерелами електромагнітних полів.
3. ДСН 3.3.6.042-99 Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень.
4. ДСН 3.3.6.037-99 Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку.
5. ДСН 3.3.6.039-99 Державні санітарні норми виробничої загальної та локальної вібрації.
6. НПАОП 0.00-1.28-10 Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин. Наказ Держ-гірпромнагляду від 26.03.2010 р. № 65.
7. НПАОП 0.00-2.23-04 "Перелік заходів та засобів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких включаються до валових витрат". Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2003 р. № 994.
8. НПАОП 0.00-8.24-05 "Перелік робіт з підвищеною небезпекою". Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 р. № 15.
9. Перелік робіт, де є потреба у професійному доборі. Наказ МОЗ України та Держнаглядохоронпраці України від 23.09.1994 р. № 263/121.
10. ДСТУ 2293-99 "Охорона праці. Терміни та визначення основних понять".
11. Гігієнічні нормативи ГН 3.3.5-8-6.6.1-2002 "Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу". Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2001 № 528.

12. Міждержавний стандарт ГОСТ 12.0.003-74 (1999) ССБТ "Опасные и вредные производственные факторы. Классификация".

13. Міждержавний стандарт ГОСТ 12.0.230-2007 ССБТ. Системи управління охороною праці. Загальні вимоги.

14. ДБН 2.09.04-87 Адміністративні та побутові будівлі.

15. Рекомендації щодо організації роботи кабінету промислової безпеки та охорони праці. Затверджені Головою Держгірпромнагляду 16.01.2008 р.

16. Рекомендації щодо побудови, впровадження та удосконалення системи управління охороною праці. Затверджені Головою Держгірпромнагляду 7.02.2008 р.

17. Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 р. № 559.

18. Директива Ради Європейських Співтовариств 89/391/ЕЕС "Про впровадження заходів, що сприяють поліпшенню безпеки й гігієни праці працівників".

19. Конвенція МОП 187 "Про основи, що сприяють безпеці й гігієни праці".

20. Міжнародний стандарт SA8000: 2001 "Соціальна відповідальність". SAI SA8000: 2001 Social Accountability International.

21. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 – "Настанова по соціальній відповідальності". ISO 26000: 2010 (Draft) Guidance on Social Responsibility.

22. Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007 Occupational health and safety management systems – Requirements. Системи менеджменту охорони праці – Вимоги.

23. Міжнародний стандарт OHSAS 18002, Guidelines for the implementation of OHSAS 18001. Настанова по впровадженню OHSAS 18001.

ЗМІСТ

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ	3
РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ	5
ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	7
ПИТАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО МО- ДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ	8
ТЕОРЕТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО МОДУЛІВ ДИСЦИПЛІНИ ..	14
МЕТОДИ НАВЧАННЯ	49
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	50
Поточний контроль	50
Підсумковий модульний контроль	51
РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ	51
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА. БАЗОВА	53
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	54
ДОДАТОК	55